

La sociolingüística de les llengües de signes

Adam Schembri

University College de Londres
Regne Unit

Trevor Johnston

Universitat Macquarie
Austràlia

1. Introducció

En aquest capítol, descrivim la variació i els canvis sociolingüístics de la llengua de signes. S'ha observat des de fa temps que existeix una variació considerable en l'ús de la major part de llengües de signes; per exemple, Stokoe, Casterline i Croneberg, 1965, per a la llengua de signes americana (ASL). De fet, atès que es continuen identificant i descrivint llengües de signes, aquesta observació continua vigent; per exemple, Meir *et al.*, 2007, per a la llengua de signes beduïna Al-Sayyid (ABSL). Els factors que dirigeixen la variació i el canvi sociolingüístics en les comunitats de llengua oral i de llengua de signes, en línies generals, es poden classificar en tres tipus: restriccions lingüístiques o internes, restriccions socials o interlocutores i restriccions estilístiques o intralocutores (per exemple, Meyerhoff, 2006). Formen una interrelació complexa, en la qual cada una influeix en l'ús de la llengua d'una manera diferent. Els factors socials inclouen, per exemple, l'edat del signant, la regió d'origen, el gènere, l'ètnia i l'estatus socioeconòmic (Lucas, Valli i Bayley, 2001). Els factors lingüístics inclouen els processos fonològics com ara l'assimilació i reducció (per exemple, Schembri *et al.*, en premsa) i la gramaticalització (vegeu Janzen en aquest volum). La variació estilística comporta alternar entre els estils formal i informal del discurs utilitzats per un locutor individual, que sovint reflecteixen graus d'atenció diferents deguts a canvis en el tema, l'entorn i l'audiència (Schilling-Estes, 2002). Gran part de la recerca sobre la variació sociolingüística, que descrivim i il·lustrem en aquest capítol, està relacionada amb la variació que reflecteix el tipus de factors lingüístics i socials esmentats anteriorment.

Cal destacar, però, que alguns factors implicats en la variació sociolingüística de la llengua de signes són distintius. Els signants de les comunitats sordes urbanes (en oposició a les comunitats rurals, on conviuen persones sordes i oients que fan servir la llengua de signes; per exemple, Nyst, 2007) són excepcionals entre les comunitats lingüístiques en tant que són comunitats minoritàries extremament petites enmig de comunitats majoritàries més grans, el llenguatge de les quals pertany a una modalitat totalment diferent i les quals poden tenir formes d'escriptura i extensa literatura escrita, a diferència de les llengües de signes. La influència del llenguatge oral i escrit de la majoria de la comunitat oient, en la llengua de signes de la comunitat sorda local, és, per tant, un factor impulsor important en molta de la variació observada (vegeu Adam en aquest volum), i algunes de les conseqüències lingüístiques d'aquesta situació de contacte (com ara la dactilologia i la vocalització) són úniques per a les comunitats bilingües bimodals (Lucas i Valli, 1992). La imatge es complica amb els patrons d'adquisició del llenguatge i transmissió generacional, ja que són atípics per a la majoria de sords que signen. Aquests entorns d'ús i adquisició complexos són, per tant, factors addicionals importants a l'hora de debatre la variació de les llengües de signes.

En les seccions següents examinem i exemplifiquem la variació sociolingüística en les llengües de signes en relació amb la fonologia, el lèxic, la gramàtica i el discurs. Aquestes formes de variació sovint es descriuen en termes d'accents, dialectes regionals i socials i registres o estils (per exemple, Meyerhoff, 2006). No obstant això, el nostre debat també inclou algunes observacions sobre el canvi del llenguatge, atès que la variació sociolingüística és inseparable del canvi del llenguatge (Labov, 1972). Des d'una perspectiva, això s'inclou en la *hipòtesi de temps aparent*, que suggereix que la variació en el sistema lingüístic usat per parlants de diferents edats en un moment determinat pot indicar un canvi en progrés (Bailey, 2002). Des d'una altra perspectiva, l'ús de les formes de variació de signes individuals (fonològics o lèxics) o de certes construccions multisignes (gramàtica, registre) en contextos concrets podria anomenar-se *variació contextual sincrònica* (Heine, 2002). Està basada en el fet que la variació sovint és indicativa de pautes diferencials de gramaticalització de formes a través d'una comunitat de parlants (Pagliuca, 1994; Chambers, 1995).

En altres paraules, sempre hi ha variació en el llenguatge, i la variació pot funcionar com un índex de les variables socials com ara el gènere, la classe, etc. A més, en realitat alguna variació pot reflectir el canvi que s'està produint en la llengua, incloent-hi la gramaticalització. Únicament si es prenen en consideració aquestes observacions es pot entendre correctament la variació i el canvi en la llengua de signes.

2. Variables lingüístiques en la llengua de signes

La variació en la llengua oral i la llengua de signes es troba en tots els àmbits de l'organització estructural. En l'àmbit fonològic, els parlants de les diferents varietats de l'anglès britànic varien en l'emissió dels sons ròtics, per exemple en l'ús de /r/ després d'una vocal en paraules com ara *father* i *tractor* al sud-oest d'Anglaterra, i no al sud-est (Wardough, 1992). En la llengua de signes, la variació es pot donar en totes les característiques sublèxiques dels signes, incloent-hi la configuració de la mà (per exemple, la configuració 1 o B en el signe PRO-1 de l'ASL) i la localització (per exemple, el signe KNOW –'saber, conèixer'– sobre el front o sobre la galta en Auslan, la llengua de signes de la comunitat sorda australiana). La variació lèxica en anglès inclou paraules com ara *fall* ('tardor') en comptes de *autumn*, usades en les varietats americana i britànica, respectivament (Schneider, 2006). De manera similar, les varietats regionals de l'anglès britànic i l'australià divergeixen en els signes dels colors, com ara BLUE ('blau'), GREEN ('verd') i WHITE ('blanc') (Johnston i Schembri, 2007). La variació gramatical en anglès també es dona en l'ús de la doble negació en moltes varietats vernacles del llenguatge, com ara *She didn't say nothing* en comparació amb *She didn't say anything* ('Ella no va dir res') (Meyerhoff, 2006). En el tema tractat més endavant, veurem que tant l'ASL com l'Auslan presenten expressions de subjecte variable, és a dir, els signants a vegades fan servir oracions com ara PRO-1 UNDERSTAND (PRO-1 'entendre') i a vegades, simplement, UNDERSTAND ('entendre') per dir *I understand* ('Ja ho entenc'). La variació de l'àmbit discursiu inclou la variació de registre o estilística, i pot implicar l'ús de gèneres o usos de situació diferents de la llengua. Per exemple, les converses en anglès difereixen en l'estructura de les narracions: en les converses es produeix un canvi de torn amb una sèrie d'indicadors que determinen qui té el torn de paraula, i l'estructura de la parla varia considerablement, però acostuma a seguir uns principis determinats, com ara la màxima de rellevància. En la narració, en canvi, el narrador s'expressa gairebé sense cap interrupció i fa servir una seqüència estructurada d'oracions per a descriure els esdeveniments en l'ordre en què succeeixen. S'han observat diferències similars entre les converses i les narracions en llengua de signes (Coates i Sutto-Spence, 2001; Johnston i Schembri, 2007).

L'estudi sociolingüístic de les llengües orals es basa en dos principis guia: el «principi del modelatge quantitatiu» i el «principi de les causes múltiples» (Young i Bayley, 1996). El primer fa referència a la necessitat de quantificar acuradament tant la variació en les formes lingüístiques com la relació entre una forma de variació i les característiques de l'entorn lingüístic i el context social que l'envolta. El segon

principi reflecteix la suposició tradicional que no hi ha un únic factor lingüístic o social que pugui explicar completament la variació en l'ús d'una llengua. Lucas i Bayley (en premsa) posaren l'exemple següent: l'ús variable de la terminació *-ing* en anglès (és a dir, si un parlant en una situació particular diu *workin'* o *working*) és influenciat per la categoria gramatical de la paraula que la precedeix (per exemple, si es tracta d'un verb o d'un nom), pel sexe i per la classe social del parlant (Houston, 1991; Trudgill, 1974).

3. Variació i canvi fonològics

Fins ara, les tres investigacions sociolingüístiques més importants s'han centrat sistemàticament en la variació fonològica en determinades llengües de signes: l'ASL, l'Australian i la llengua de signes de Nova Zelanda (NZSL). En tots tres estudis s'examinà la variació del lloc d'articulació, mentre que l'estudi de l'ASL també examinà la variació en la configuració de la mà, a més a més de la metàtesi i la supressió del lloc d'articulació en el signe DEAF ('sord'). Aquests estudis demostren que els factors externs de la llengua, com ara la regió, l'edat, el gènere i l'ètnia, influeixen aparentment en una variació aleatòria en comptes de fer-ho de manera sistemàtica.

Els primers estudis de la variació fonològica en l'ASL inclouen la investigació de Woodward, Erting i Oliver (1976) sobre l'ús variable de signes, com ara RABBIT ('conill') i COLOUR ('color'), que tenen formes relacionades signades mitjançant la cara o les mans. Basant-se en dades extretes a partir de quaranta-cinc participants, els investigadors trobaren proves d'una variació deguda a l'ètnia, ja que els signants negres solen fer servir més les variants amb les mans. Les dades també suggereixen diferències regionals, ja que entre els signants de Nova Orleans es donen menys variants amb les mans que en els signants d'Atlanta. En un altre estudi de Woodward i De Santis (1977) s'observà una variació ètnica similar en les formes en què es fan servir totes dues mans envers aquelles en què només se'n fa servir una en signes de l'ASL com ara CAT ('gat'), COW ('vaca') (vegeu la figura 1) i GLASSES ('ulleres'), per als quals els signants blancs feien servir amb una freqüència significativament superior les variants d'una sola mà. També descobriren que els signants del sud utilitzen més les variants amb dues mans que els que no són del sud, i que els signants més grans les usen més que els joves.

Un estudi que no tenia a veure directament amb la variació fonològica també pren importància. Tal com assenyalaren Lucas *et al.* (2001), la recerca de Frishberg sobre el canvi fonològic en l'ASL demostrà que existia una relació entre la variació sociolin-

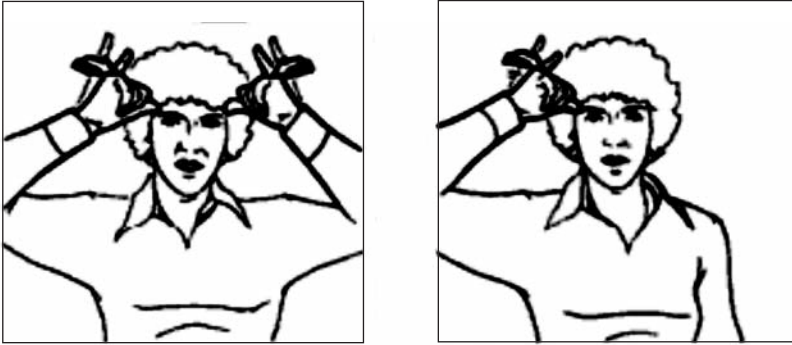

FIGURA 1. Variants amb dues mans i amb una mà per al signe COW ('vaca') de l'ASL¹

güística i el canvi de la llengua. Frishberg (1975) comparà els signes lèxics del diccionari de l'ASL del 1965 amb els signes de les publicacions que documentaven varietats més antigues de l'ASL i de la llengua de signes francesa (LSF) (amb la qual s'ha relacionat històricament l'ASL). Concretament, trobà que moltes formes més noves dels signes implicaven canvis des de variants de dues mans fins a formes amb una mà —per exemple, MOUSE ('ratolí'), DEVIL ('dimoni')—, des de variants menys simètriques fins a variants més simètriques —per exemple, DEPEND ('dependre'), LAST ('durar')—, o desplaçament de llocs d'articulació més perifèrics en l'espai per a signar a llocs d'articulació més centralitzats —per exemple, LIKE ('agradar') i FEEL ('sentir'). Woll (1987) també descobrí fenòmens similars per a la llengua de signes britànica (BSL), com ara el moviment de signes des de la part superior fins a la part inferior —per exemple, PERHAPS ('potser') des del cap fins a davant del cos, tal com es mostra a la figura 2; TROUBLE ('problema') o POLICE ('policia') des del braç fins a la part posterior del canell o mà—, a més a més de la tendència de fer servir una sola mà per a signar en comptes de totes dues mans.

Tant Frishberg (1975) com Woll (1987) destacaren que els canvis diacrònics de l'ASL i de la BSL estaven relacionats amb la variació fonològica sincrònica.

Gran part dels projectes de recerca al voltant de la variació sociolingüística de l'ASL solen basar-se en dades extretes a partir d'un nombre molt baix de participants, i varien molt pel que fa a la metodologia (Patrick i Metzger, 1996). Per exemple, Hoopes (1998) estudià l'extensió variable del dit petit en els signes de l'ASL com ara THINK ('pensar') i WONDER ('preguntar-se'), i observà que l'extensió del dit petit es donava

1. Imatge reproduïda de Charlotte BAKER-SHENK i Dennis COKELY (1980), *American Sign Language: A teacher's resource text on grammar and culture*, Washington (DC), Gallaudet University Press.

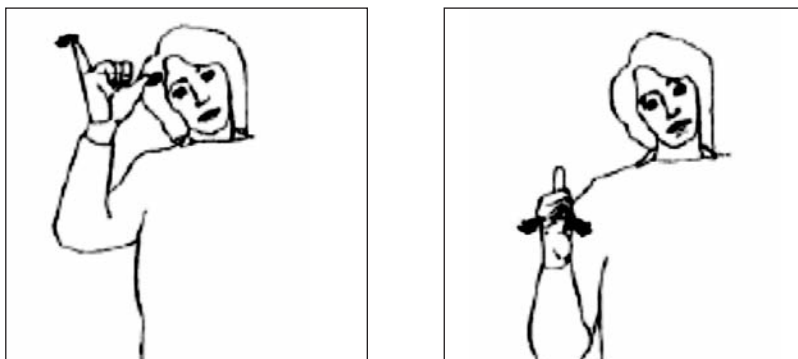

FIGURA 2. Canvi en la història del signe PERHAPS ('potser') en la llengua de signes de britànica, australiana i neozelandesa (BANZSL)²

amb més freqüència en signes accentuats emfàticament i en registres socials més íntims. No obstant això, aquest estudi estava basat en tan sols cent mostres, extretes de dades d'una signant blanca de cinquanta-cinc anys no nadiua.

En els anys noranta, els primers estudis a gran escala de la variació fonològica de l'ASL els portà a terme Ceil Lucas i els seus col·legues (Lucas, Bayley i Valli, 2001). Aquestes investigacions estaven basades en una mostra representativa de la població sorda americana i feien servir anàlisis multivariades (és a dir, una anàlisi que considera simultàniament múltiples variables) mitjançant el programari VARBRUL, un programa informàtic d'estadística desenvolupat específicament per a la recerca sociolingüística. El conjunt de dades d'aquest important estudi consistia en converses, entrevistes i sessions per a provocar signes lingüístics enregistrats a partir de 207 persones sordes nadiues i estudiants novells de l'ASL en set indrets de tot EUA: Staunton, Virgínia; Frederick, Maryland; Boston, Massachusetts; Olathe, Kansas; Nova Orleans, Louisiana; Fremont, Califòrnia, i Bellingham, Washington. El grup de participants el componien una barreja d'homes i dones, tant blancs com afroamericans, de tres grups d'edat diferents (15-25, 26-52 i 55 anys o més). La mostra també incloïa signants tant de classe treballadora com de classe mitjana.

El primer estudi del projecte de l'ASL investigà la variació en el signe DEAF ('sord'), basant-se en l'estudi inicial a petita escala de Lucas (1995). Aquest signe té diverses variants fonològiques, però l'estudi se centrà en tres (vegeu la figura 3): la forma canònica, en què la mà entra en contacte amb l'orella i descendeix fins a tocar la barbeta,

2. Imatge produïda de Jim KYLE i Bencie WOLL (1985), *Sign language: The study of deaf people and their language*, Cambridge, Cambridge University Press.

i les dues formes no canòniques, que consisteixen en un moviment invers de la mà des de la barbeta cap a l'orella, o una forma reduïda, en què la mà simplement entra en contacte amb la galta. Els resultats de l'anàlisi multivariada de 1.618 exemples demostrà que els factors que condicionen aquesta variació fonològica eren lingüístics, socials i estilístics per naturalesa. En primer lloc, Bayley, Lucas i Rose (2000) revelaren que els signants no acostumaven a fer servir les formes canòniques en compostos nominals com ara DEAF[^]WORLD ('món dels sords') o DEAF[^]CULTURE ('cultura dels sords'), però que sí que les feien servir quan DEAF formava part d'un predicat, com ara PRO-3 DEAF (*She is deaf* 'Ella és sorda'). En segon lloc, els factors socials com ara la regió i l'edat eren importants. Els signants de Kansas, Missouri i Virgínia tendien a fer servir les formes no canòniques de DEAF ('sord') dues vegades més sovint que els signants de Boston. Malgrat això, s'observà que els signants de més edat de Boston tendien a fer

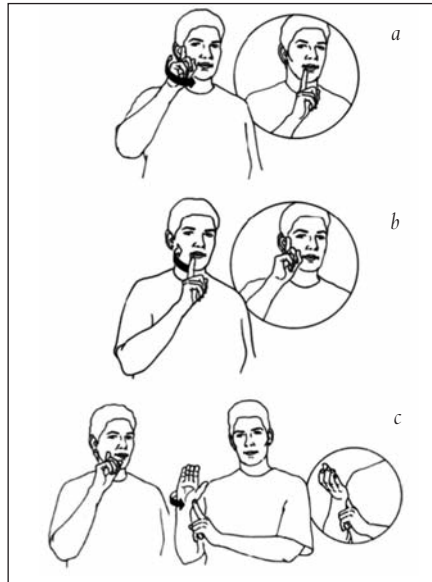

FIGURA 3. Variació fonològica del signe DEAF en l'ASL.³

- a) variant orella-galta, b) variant galta-orella,
c) variant composta de contacte amb el canell DEAF[^]CULTURE ('cultura dels sords')

3. Imatge reproduïda de Ceil LUCAS (ed.) (2001), *The sociolinguistics of sign language*, Cambridge, Cambridge University Press.

servir més la forma canònica que els signants joves. En tercer lloc, els factors estilístics també hi poden haver intervingut, amb un ús inferior de les formes canòniques en la narrativa que en la conversa, però el nombre d'exemples de DEAF ('sord') recollits de la narrativa fou molt reduït. Per tant, aquest resultat només és suggestiu i necessita ser confirmat mitjançant una mostra més representativa.

Lucas i els seus col·legues continuaren amb l'estudi de la variació produïda en les formes canòniques dels signes en l'ASL signats amb la configuració de la mà 1, com ara els signes lèxics GO-TO ('anar a'), MOUSE ('ratolí') i BLACK ('negre'), juntament amb functors com ara PRO-2, BUT ('però') i WHAT ('què'). Aquest tipus de signes presenten variació en la configuració de la mà. Bayley, Lucas i Rose (2002) descobriren que la variació pot ser relativament petita, com el plec de la configuració de la mà 1 de manera que s'assembla a la configuració X, o l'extensió del dit polze de manera que s'assembla a la configuració de la mà L. No obstant això, en alguns casos, l'assimilació pot ser més marcada, amb l'extensió del dit polze i altres dits de manera que la configuració de la mà 1 s'assembla a la B. En algunes de les primeres observacions sobre aquesta variació, Liddell i Johnson (1989) suggeriren que aquest fenomen podia ser degut en un primer terme als efectes d'assimilació, en els quals les característiques de la configuració de la mà dels signes veïns influïren en les variants. Els resultats presentats per Bayley, Lucas i Rose (2002), però, demostraren que els factors lingüístics i socials addicionals intervenien en la variació de la configuració de la mà. L'anàlisi de 5.356 exemples del conjunt de dades de l'ASL mitjançant VARBRUL demostrà la capacitat d'influència relativa de cada factor en comparació amb altres factors, i l'entorn fonològic esdevingué significatiu, però no pas el factor lingüístic més important. En canvi, com en el cas de DEAF ('sord'), la funció gramatical fou la influència més important. Els signants tendeixen a escollir la variant de configuració de la mà L per als signes començats per *wh-*, per exemple, i la variant B per als pronoms (especialment PRO-1), mentre que els signes lèxics i funcionals solen signar-se en la forma canònica. Els factors socials també foren significatius, ja que els signants de Califòrnia, Kansas-Missouri, Louisiana i Massachusetts eren partidaris de la forma canònica, mentre que els de Maryland, Virgínia i l'estat de Washington la desaprovaven. Lucas i els seus col·legues també descobriren que l'edat, la classe social i l'ètnia eren restriccions importants, però no pas per a totes les variants de la configuració de la mà 1: els signants més joves feien servir les variants L i B amb més freqüència que els signants més grans, per exemple; però mentre que els signants que no eren usuaris nadius de l'ASL preferien la configuració de la mà B, aquesta diferència no es donà pel que fa a les variants de la configuració de la mà L.

Lucas i el seu equip també investigaren la variació del lloc d'articulació en un tipus de signes de l'ASL representat per KNOW ('saber'). En les formes canòniques, aquests signes s'articulen damunt el front del signant o a prop del front, però de vegades es pot articular en zones més baixes, ja sigui a altres parts del cos del signant (com ara a prop de la barbata) o a l'espai davant del pit del signant (figura 4). Un altre cop, l'anàlisi amb VARBRUL de 2.954 exemples de l'ASL en el seu conjunt de dades demostrà que la funció gramatical era el factor lingüístic més fort, en què els noms, verbs i adjectius –per exemple, FATHER ('pare'), UNDERSTAND ('entendre'), DIZZY ('marejat')– apareixien amb més freqüència en la forma canònica, mentre que per a les preposicions –per exemple, FOR ('per a')– i els signes interrogatius –per exemple, WHY ('per què')–, s'optava per variants articulades en zones inferiors. L'entorn fonològic també fou important, ja que els signes abans esmentats tenien lloc al cos o a prop del cos, i l'aparició o no del signe com a variant articulada en una zona inferior tenia una influència significativa. Els resultats també indicaren que els signants més joves, els homes i els no nadius optaven més per les variants articulades en zones inferiors en comparació amb els signants més grans, les dones i els nadius. Les diferències regionals i ètniques també aparegueren, ja que la població sorda afroamericana i la de Virgínia i de l'estat de Washington tendien a fer servir més formes canòniques que els blancs i els signants de les altres cinc regions.

També hi ha algunes obres sobre la variació fonològica en les varietats de BANZSL. Deuchar (1981) observà que la supressió fonològica de la mà no dominant en els signes amb dues mans era possible en la BSL (sovint anomenat *weak drop*; per exemple, Brentari, 1998). Deuchar afirma que la supressió fonològica de la mà no dominant en els signes simètrics amb dues mans, com ara GIVE ('donar') i HOSPITAL, era freqüent, i també ho observà en l'ASL (Battison, 1974). Argumentà que el *weak drop* en els signes simètrics amb dues mans apareixia més sovint en els signes en què la configuració de la mà gairebé no es marcava, com ara B o S. Per tant, les variants sense la mà subordinada eren més comunes, segons les seves dades, en signes com ara RIGHT ('dreta') (amb B subordinada) que en FATHER ('pare') (H subordinada). A més a més, portà a terme un estudi pilot per a investigar quins factors discursius podien afectar la freqüència del *weak drop*. Deuchar va predir que els signants farien servir amb menys freqüència la supressió en les varietats formals de la BSL. Comparà trenta minuts de dades de la BSL recollides en dues situacions: una en un esdeveniment social d'un club de sords i l'altra en un servei eclesiàstic. Basant-se en un petit recull de dades de 201 mostres, descobrí que només un 6 % dels signes bimanuals se signaven amb una sola mà en les situacions formals, mentre que en l'entorn informal observà la su-

pressió de la mà no dominant en un 50 % dels casos. També suggerí que aquesta variació a una mà també podia reflectir un canvi de la llengua en progrés, segons l’afirmació de Woll (1981) que determinats signes –per exemple, AGAIN (‘un altre cop’)–, que en la BSL moderna actualment sembla que són principalment amb una mà. I, de fet, en totes les variants BANZSL, abans eren bimanuals.

Aparegueren pautes similars de canvi diacrònic en l’estructura fonològica en un estudi sobre els signes numerals en la NZSL (McKee, McKee i Major, 2006). S’observà que en els nombres del 6 al 10, les variants, per les quals la generació més jove optava sistemàticament, feien servir únicament la mà dominant; mentre que els signants més grans acostumaven a fer servir un sistema de «base 5» bimanual (mà no dominant) més els «dígits addicionals» (mà dominant) per a aquests numerals (per exemple, signar 5 amb la mà no dominant al mateix temps que se signa 2 amb la mà dominant per a dir «7», semblantment a la manera com les persones oients a vegades gesticulen aquestes xifres).

Les dades sobre els numerals en la NZSL provenen d’un projecte sociolingüístic més gran sobre la NZSL que, tal com el projecte que el precedeix sobre la variació relacionada en l’Auslan, repetia el treball de Lucas i els seus col·legues. En els projectes sobre variació sociolingüística a l’Auslan i la NZSL també s’estudià la variació fonològica. Se centraren específicament en la variació del paràmetre del lloc d’articulació d’un tipus de signes que inclou THINK (‘pensar’), NAME (‘nom’) i CLEVER (‘llest’), que, com el tipus de signes similars estudiats en l’ASL per Lucas, Bayley, Rose i Wulf (2002), podien articular-se en ubicacions inferiors al front, lloc d’articulació observat en les formes canòniques (vegeu la figura 4).

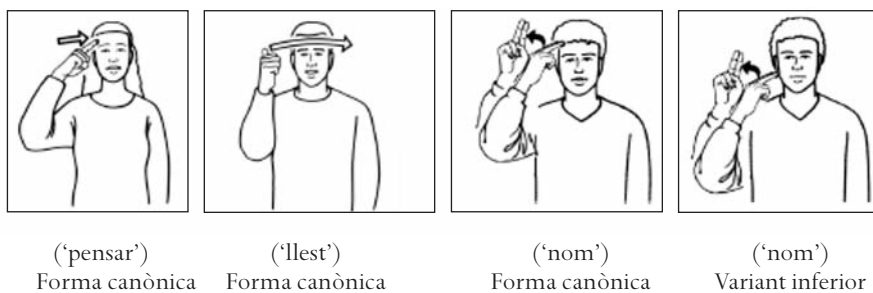

FIGURA 4. Tres signes de la BANZSL amb ubicació al front i una variant inferior⁴

4. Imatge reproduïda de Trevor JOHNSTON i Adam SCHEMBRI (2007), *Australian Sign Language (Auslan): An introduction to sign language linguistics*, Cambridge, Cambridge University Press.

Schembri *et al.* (2009) donaren a conèixer que la variació en l'ús del paràmetre d'ubicació en aquests signes reflecteix tant els factors socials com els lingüístics, com ja s'observà en l'ASL. De la mateixa manera que l'estudi americà, els resultats al voltant de l'Auslan donaren proves que el fet de signar aquests signes en llocs d'articulació inferiors reflecteix un canvi en progrés de la llengua de la comunitat sorda australiana, encapçalat per la gent més jove i individus de centres urbans més grans. Aquesta pauta geolingüística del canvi en el llenguatge (és a dir, de les poblacions més grans a les més petites) es coneix com a *difusió en cascada*, i és força comuna interlingüísticament (Labov, 1990). A partir de l'estudi sobre la NZSL es descobriren diferències regionals similars en l'ús de les variants inferiors, però l'edat no constituïa un factor rellevant en el conjunt de dades.

A més a més, els resultats indicaren que alguns dels factors concrets a la feina, i els tipus d'influència que tenien en la variació del lloc d'articulació, semblaven diferir entre l'Auslan i la NZSL en comparació amb l'ASL. En primer lloc, els estudis de l'Auslan i la NZSL suggeriren relativament més influència sobre la variació del lloc d'articulació a partir de l'entorn fonològic immediat (és a dir, a partir del segment anterior i posterior) que els estudis sobre l'ASL. Això pot reflectir diferències metodològiques entre els tres estudis (és a dir, a diferència de l'estudi de l'ASL, els estudis de l'Auslan i de la NZSL no incloïen signes produïts en forma canònica en la templa o signes compostos en els quals el segon element se signava més avall en l'espai per a signar). En segon lloc, les dades de l'Auslan i de la NZSL suggeriren que la variació del lloc d'articulació en aquest tipus de signes és un exemple del canvi de la llengua encapçalat per dones sordes i no pas per homes sords, com era el cas de l'ASL (Lucas, Bayley i Valli, 2001). Això és típic d'un canvi de la llengua conegut com a *canvi des de baix* (és a dir, un canvi que s'està produint sense que la comunitat de parlants o signants en siguin gaire conscients; vegeu Labov, 1990). En tercer lloc, els investigadors australians i neozelandesos demostraren que la funció gramatical interactua amb la freqüència lèxica a l'hora de condicionar la variació del lloc d'articulació (és a dir, descobriren que els verbs més usats se signaven a zones inferiors amb més freqüència que altres tipus de signes), un factor que no es considerà en l'estudi de l'ASL.

4. Variació i canvi lèxics

La variació lèxica representa els exemples més clars de la variació sociolingüística en moltes llengües de signes, amb eleccions lèxiques sovint associades sistemàticament a signants de determinada edat, gènere, regió, ètnia o educació.

4.1. Regió

Des de l'inici de l'estudi sistemàtic de les llengües de signes, s'ha estudiat la significativa variació lèxica regional en les comunitats signants. Per exemple, en l'apèndix del *Dictionary of American Sign Language* del 1965 (Stokoe, Casterline i Croneberg, 1965), Croneberg tracta la variació regional en l'ASL i se centra en els estats orientals de Maine, Vermont, Nou Hampshire, Virgínia i Carolina del Nord. Un estudi sobre la variació lèxica basat en una llista de cent trenta-quatre entrades de vocabulari suggerí que les varietats de l'ASL usades a Virgínia i Carolina del Nord representaven dialectes diferents, mentre que no es trobà cap límit dialectal entre els tres estats de Nova Anglaterra, on compartien moltes de les entrades lèxiques.

Les variacions lèxiques regionals s'han observat en moltes llengües de signes, com ara la LSF (Moody, 1983), la llengua de signes italiana (LIS) (Radutzky, 1992), la llengua de signes del Brasil (LSB) (Campos, 1984), la llengua de signes sud-africana (Penn, 1992), la llengua de signes filipina (Apurado i Agravante, 2006) i la llengua de signes indopakistanesa (Jepson, 1991; Woodward, 1993; Zeshan, 2000). Fins i tot les varietats signades que es fan servir en àrees geogràfiques relativament petites, com ara la llengua de signes flamenca (VGT) a les zones de parla flamenca de Bèlgica (Van Heckeand De Weerdet, 2004) i la llengua de signes dels Països Baixos (NGT) (Schermer, 2004), poden tenir variants regionals distintives múltiples: la NGT té cinc dialectes regionals, amb diferències lèxiques significatives entre totes les regions, però especialment entre el sud i la resta del país. De fet, els compiladors dels diccionaris de signes tenen dificultats per a tractar aquesta variació lèxica de manera adequada, i sovint eviten el problema compilant lèxics estandarditzats (vegeu Schermer en aquest volum), o minimitzant la quantitat d'informació inclosa (per exemple, Brien, 1992, per a la BSL).

A continuació, farem servir dades extretes d'estudis sociolingüístics de l'ASL, l'Auslan, la NZSL i la BSL. La raó és que és més important i interessant l'arrel del fenomen a partir de factors sociolingüístics de diferents comunitats signants que els exemples reals, i es manifesten de maneres molt similars.

Agafem les dues varietats regionals principals de l'Auslan —el dialecte del nord i el del sud, per exemple. El que és més perceptible és que aquests dos dialectes difereixen en els signes usats tradicionalment pels nombres, els colors, els dies de la setmana i altres conceptes (Johnston, 1998). De fet, el nucli central del vocabulari en certes àrees semàntiques (per exemple, els signes dels colors) en realitat és diferent per a cada terme bàsic d'aquests dialectes (vegeu la figura 5).

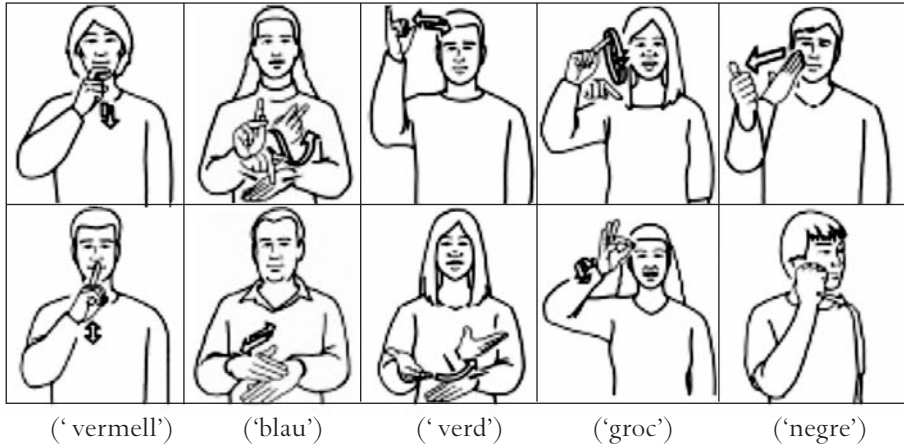

FIGURA 5. Signes dels colors en els dialectes del nord (a dalt) i del sud (a baix) de l'Auslan⁵

Existeix també una certa quantitat de diferències lèxiques estatals que limiten aquesta important divisió dialectal. El signe AFTERNOON ('tarda'), per exemple, té cinc formes o variants en els sis estats (vegeu la figura 6).

FIGURA 6. El signe AFTERNOON ('tarda') en diversos estats d'Austràlia⁶

La distribució geogràfica de la variació lèxica en les àrees centrals del lèxic, com s'ha il·lustrat a dalt, s'estableix com a base de la proposta que l'Auslan pot estar dividida en dues varietats regionals importants. Sembla que aquestes dues varietats regionals s'han desenvolupat, almenys en part, a partir de la variació lèxica de diferents

5. Imatge reproduïda de Trevor JOHNSTON i Adam SCHEMBRI (2007).

6. Imatge reproduïda de Trevor JOHNSTON i Adam SCHEMBRI (2007).

varietats de la BSL en el segle XIX, tot i que les primeres fonts que documenten aquesta llengua de signes actualment són escasses.

En la NZSL existeixen indicis de variació regional en el lèxic (vegeu Kennedy *et al.*, 1997), relacionats amb les tres concentracions principals de població de les ciutats del nord (Auckland), del centre (Wellington) i del sud (Christchurch).

La variació lèxica regional de la BSL és força coneguda en la comunitat sorda britànica i ha estat objecte d'alguns estudis (Sutton-Spence, Woll i Allsop, 1990). Com en el cas de l'Auslan, els signes de conceptes com ara els colors, els dies de la setmana i els nombres varien molt d'una regió a l'altra. Per exemple, els signants de Manchester tradicionalment usen un únic sistema de signes per als nombres. S'ha documentat part d'aquesta variació regional (per exemple, Edinburgh and East Scotland Society for the Deaf, 1985; Skinner, 2007; Elton i Squelch, 2008), però, en comparació amb els projectes lexicogràfics portats a terme a Austràlia (Johnston, 1998) i Nova Zelanda (Kennedy *et al.*, 1997), ampliat amb dades de projectes recents sobre la variació sociolingüística, la variació lèxica i la seva relació amb la regió de la BSL encara està poc descrita. L'estudi actual de què forma part el BSL Corpus Project de la University College London, però, té com a objectiu documentar aquesta variació lèxica amb més detall.

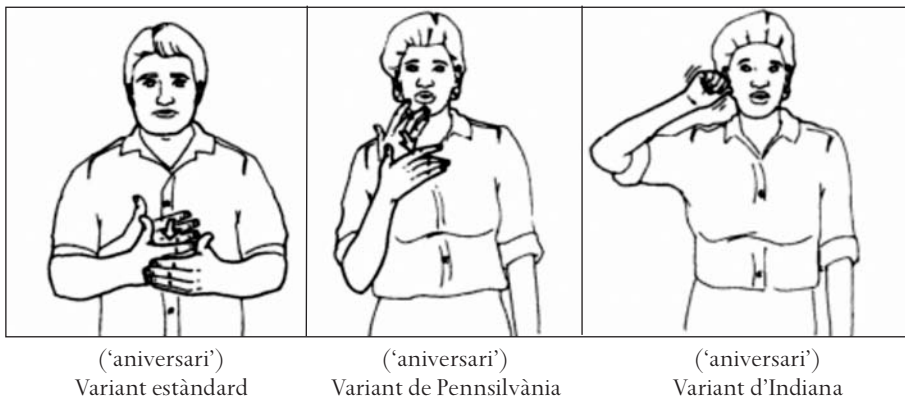

FIGURA 7. Variació regional del signe BIRTHDAY ('aniversari') en l'ASL⁷

Pel que fa a l'ASL, també hi ha alguns estudis sobre la variació regional. Per exemple, Shroyer i Shroyer (1984) obtingueren dades de 130 conceptes a partir de

7. Imatge reproduïda de Clayton VALL i Ceil LUCAS (2000), *Linguistics of American Sign Language: A resource text for ASL users*, 3a ed., Washington (DC), Gallaudet University Press.

38 signants blancs de 25 estats. Això es traduí en una col·lecció de 1.200 variants de signes (incloent-hi els signes de la paraula *aniversari* que es mostra a la figura 7), tot i que no distingiren acuradament entre variants fonològiques i diferents variants lèxiques (Lucas *et al.*, 2001). No obstant això, les seves dades semblen suggerir que, igual que en les varietats BANZSL, la variació regional de l'ASL es concentrava en certes categories semàntiques, particularment en els signes de menjar i animals.

Com a part d'un estudi més ampli sobre la variació lingüística en l'ASL, Ceil Lucas i els seus col·legues recopilaren en el seu estudi dades lèxiques de 34 estímuls a partir de 207 signants (Lucas, Bayley i Valli, 2001). Distingiren amb cura entre diferents variants lèxiques amb significats idèntics i variants fonològiques de la mateixa paraula lèxica. Per exemple, en l'ASL existeixen diferents variants lèxiques per a PIZZA, cap de les quals no comparteix la configuració manual, el moviment o les característiques del lloc d'articulació. Amb el signe BANANA, però, una variant lèxica té una certa quantitat de variants fonològiques que varien en la configuració manual de la mà dominant. Els investigadors descobriren que hi ha una mitjana de set variants lèxiques per a cada signe, i que els signes EARLY ('d'hora'), ARREST ('detenció'), FAINT ('dèbil'), CEREAL, CHEAT ('estafar') i SOON ('aviat') eren els que mostraven més variació, i CAKE ('pastís'), MICRO-WAVE-OVEN ('forn de microones'), RELAY ('relleu') i FAINT ('dèbil') eren els signes amb més variants fonològiques de la mateixa paraula. Els signants de Massachusetts i Kansas-Missouri tenien més quantitat de variants úniques.

Aquests exemples de variació lèxica en les llengües de signes occidentals és probable que siguin deguts al fet que les escoles residencials per a sords estaven establertes independentment una de l'altra en diferents parts d'aquests països durant els segles XIX i XX. Quan moltes d'aquestes escoles s'establiren en el Regne Unit, per exemple, no hi va haver un únic programa d'aprenentatge centralitzat per als educadors de nens sords que volien fer servir la llengua de signes a classe; per tant, els signes usats a cada escola (pels professors i pels estudiants) havien de variar d'escola a escola. A més a més, en algunes escoles, la comunicació signada estava prohibida durant l'última part del segle XIX i gran part del segle XX, fet que provocà que els nens sords creessin nous signes (ja que tenien pocs models de llengua a l'abast) quan feien servir la comunicació signada fora de classe. Atès que les llengües de signes s'han de fer servir cara a cara, i com que les oportunitats de viatjar eren escasses, cada variant tendia a transmetre's d'una generació a l'altra sense estendre's a altres àrees. En una enquesta del 1980 (Kyle i Allsop, 1982), per exemple, un 40 % de les persones enquestades de la comunitat sorda de Bristol afirmaren que mai no havien conegut una persona sorda que visqués a més de dos-cents quilòmetres. Com a resultat d'això, aproximadament

la meitat dels individus deien no poder entendre les varietats de la BSL usades a indrets distants del Regne Unit.

No obstant això, en comparació amb aquests estudis sobre la considerable variació lèxica tradicional en la BSL, s'ha afirmat que l'ASL podria tenir un lèxic relativament més estandarditzat (Valli, Lucas i Mulrooney, 2001). En el seu estudi sobre la variació lèxica, Ceil Lucas i els seus col·legues descobriren que de les trenta-quatre paraules objecte d'estudi, vint-i-set tenien una variant que apareixia en les dades dels set indrets dels EUA. Lucas *et al.* (2001) suggeriren que les formes lèxiques compartides existeixen en les variants regionals a causa de pautes de transmissió històriques de l'ASL per tot el país. Totes les escoles residencials en cada un dels set indrets estudiats en el projecte tenien algun vincle directe o indirecte amb la primera escola, l'American School for the Deaf, a Hartford, Connecticut. Als EUA, l'escola de Hartford formà els seus graduats sords com a professors que més tard enviaria arreu del país per establir noves escoles, fet que es tradueix en la transmissió d'una varietat estandarditzada de l'ASL pel continent.

No obstant això, el fet de viatjar dins del Regne Unit i l'emissió regular de programes de televisió signats en aquest país impliquen que la població sorda britànica actualment està exposada a moltes més variants lèxiques de la BSL que les que hi havia abans. Sembla que aquesta és la raó per la qual la gent sorda cada vegada té menys dificultats per a comunicar-se amb altra gent sorda procedent de regions distants del Regne Unit (Woll, 1994). De fet, és possible que aquesta gran barreja de variants pugui portar a l'anivellament dialectal (Woll, 1987). De fet, hi ha molta controvèrsia entre els professors de llengües de signes al voltant dels conceptes *anivellament dialectal* i *estandardització*, i apareixen conflictes entre preservar la diversitat tradicional de la BSL i estandarditzar signes amb finalitats educatives (per exemple, Elton, 2006).

4.2. Edat

Com ja s'ha esmentat abans, la major part de la gent sorda té familiars oients, i l'edat en què adquireixen les llengües de signes pot ser molt avançada. Per tant, la transmissió intergeneracional de llengües de signes sovint és problemàtica. Això pot comportar diferències considerables entre generacions, com el fet que els signants de la BSL i la NZSL més joves a vegades tenen dificultats per a entendre els signants més grans. Un estudi recollit a Woll (1994), per exemple, demostrà que els signants més joves (és a dir, menors de quaranta-cinc anys) reconeixien significativament

menys variants lèxiques de la BSL que els signants més grans. Un estudi inicial de les comunitats de Bristol i Cardiff demostraren que en la BSL els signes dels colors BROWN ('marró'), GREEN ('verd'), PURPLE ('porpra') i YELLOW ('groc') i els nombres HUNDRED ('cent') i THOUSAND ('mil') usats per persones sordes grans no els feien servir la gent sorda jove de famílies oients de Bristol (Woll, 1983). Els nous signes han reemplaçat les formes més antigues, en les quals els signes dels colors tenen una configuració manual idèntica que només estava diferenciada per la vocalització de l'equivalent anglès de *brown*, *green*, etcètera.

Sutton-Spence, Woll i Allsop (1990) portaren a terme una recerca més àmplia sobre la variació sociolingüística de la dactilologia de la BSL. Van fer servir un corpus de 19.450 entrades de dactilologia recopilades a partir de 485 entrevistes amb signants de la BSL en el programa *See Hear*, de la televisió per a sords. Analitzaren l'ús de l'alfabet manual britànic en relació amb quatre factors socials: sexe, regió, edat i mitjà de comunicació usat. No hi hagué cap efecte degut al sexe pel que fa a l'ús de la dactilologia, però l'edat constituí un factor important. Sutton-Spence i els seus col·legues descobriren que més del 80 % de totes les oracions incloïen un element de la dactilologia en les dades dels de quaranta-cinc anys o més. En comparació, la dactilologia es feia servir en menys d'un 40 % de les oracions en les dades dels participants menors de quaranta-cinc anys. La regió també era una variable important: l'ús més comú de la dactilologia es donà en els signes dels individus d'Escòcia, Irlanda del Nord, Gal·les i Anglaterra central, i l'ús menys comú, al sud-oest d'Anglaterra. Les dades dels signants del nord i del sud-est d'Anglaterra denotaven una quantitat moderada de dactilologia. Els individus sords que utilitzaven la comunicació simultània (és a dir, parlaven i signaven alhora) també feien servir significativament més dactilologia que els que empraven únicament la comunicació signada.

En un estudi força més petit sobre l'ús de la dactilologia en l'Auslan, portat a terme per Schembri i Johnston (2007), es descobrí que els signants sords de cinquanta-un anys o més feien servir amb més freqüència l'alfabet manual que els de cinquanta anys o menys. Aquesta característica s'accentuava en les persones de setanta-un anys o més.

En un breu article sobre l'ús de la dactilologia per part de ciutadans grans de Baltimore, Kelly (1991) suggerí que els signants més grans feien més ús de l'alfabet manual que els signants més joves. També observà un ús de representacions barrejades en les quals els signants més grans feien servir un signe i després un equivalent mitjançant la dactilologia, i després repetien el signe (per exemple, INSULT I-N-S-U-L-T INSULT).

Padden i Gunsauls (2003) afirmaren que un cert nombre de factors sociolingüístics semblen importants en les dades sobre dactilologia en l'ASL, tot i que també van

donar a conèixer anàlisis quantitatives que indicaven si aquestes pautes eren estadísticament significants. Descobriren que l'edat i la classe social semblaven afectar l'ús de la dactilologia pròpiament dita pel que fa als noms comuns, ja que els signants més grans i de classe treballadora eren molt més propensos a fer servir la dactilologia per als noms comuns. També afirmaren que els signants nadius feien servir la dactilologia, i els signants sords nadius amb educació universitària eren els que més utilitzaven aquesta tècnica. Aquesta troballa ha estat corroborada pel treball de Ceil Lucas i els seus col·legues sobre la variació sociolingüística de l'ASL, que també defensa que la dactilologia és més usada per signants de classe mitjana que per signants de classe treballadora (Lucas, Bayley i Valli, 2001).

En l'ASL, l'Auslan i la BSL, aquestes diferències, relacionades amb l'edat, sobre l'ús de la dactilologia sens dubte reflecteixen les experiències educatives de les persones sordes més grans, moltes de les quals foren instruïdes fent servir enfocaments que emfatitzaven l'ús de la dactilologia. Les actituds envers la llengua també podrien tenir un paper important, ja que la gent més gran possiblement també conserva actituds negatives relativament més fortes envers la llengua de signes, tot i que això encara no ha estat objecte de cap estudi empíric específic. El canvi de la llengua també aquí és molt important, ja que sembla que molts signants més grans prefereixen l'ús tradicional de les paraules signades amb la dactilologia que els «nous signes» usats per la gent més jove. Per exemple, signes com ara TRUCK ('camió'), SOCCER ('futbol') i COFFEE ('café') eren usats per signants més joves segons les dades de Schembri i Johnston (2007), mentre que els més grans feien servir la dactilologia per a T-R-U-C-K, S-O-C-C-E-R i C-O-F-F-E-E. En la NZSL, el canvi de la llengua de signes es manifesta en les diferències generacionals pel que fa a la vocalització en anglès, més que en la dactilologia, com a característica de la llengua en contacte. Una anàlisi preliminar de la variació en la vocalització de la NZSL mostra que els signants majors de seixanta-cinc anys acompanyen una mitjana del 84 % de signes manuals amb els components de vocalització, en comparació amb el 66 % en el cas dels signants menors de quaranta anys (McKee, 2007).

L'estudi de la variació lèxica en l'ASL portat a terme per Lucas i els seus col·legues demostrà que hi havia variants lèxiques per a 24 dels 34 estímuls que eren úniques per a cada grup d'edats. Els signants més grans signaven amb formes úniques les paraules PERFUME ('perfum'), SNOW ('neu') i SOON ('aviat'), per exemple, i no utilitzaven els mateixos signes que la gent més jove per a DOG ('gos') i PIZZA. Investigaren específicament els indicis de canvi en el llenguatge en dos conjunts de signes. En primer lloc, se centraren en DEER ('cérvol'), RABBIT ('conill'), SNOW ('neu') i TOMATO ('tomà-

quet'), ja que s'havia documentat en treballs anteriors que el canvi fonològic s'estava produint en aquests signes: DEER deixava de signar-se amb totes dues mans; la ubicació del signe RABBIT passà del cap a les mans, i en els signes SNOW i TOMATO s'estava produint una reducció i supressió de segments. En segon lloc, s'interessaren pels signes AFRICA ('Àfrica') i JAPAN ('Japó'), perquè n'havien aparegut variants més políticament correctes com a resultat de l'observació que les variants més antigues reflectien estereotips sobre l'aparença física de la gent d'aquests indrets del món. La imatge procedent de la seva anàlisi era complexa; no obstant això, es feien paleses algunes proves del canvi de la llengua en paraules com ara RABBIT ('conill'), SNOW ('neu'), TOMATO ('tomàquet'), JAPAN ('Japó') i AFRICA ('Àfrica') en algunes regions i grups socials (cap signant de Maryland no va emprar més la variant amb el cap per a RABBIT, per exemple, i cap signant jove de Califòrnia, Maryland i Virgínia no va fer servir la forma antiga per a AFRICA; vegeu la figura 8). Contràriament al que s'havia afirmat amb anterioritat, però, DEER ('cérvol') se signava en totes les regions i en tots els grups d'edat amb la configuració tant amb dues mans com amb una, fet que deixa veure un petit canvi en progrés.

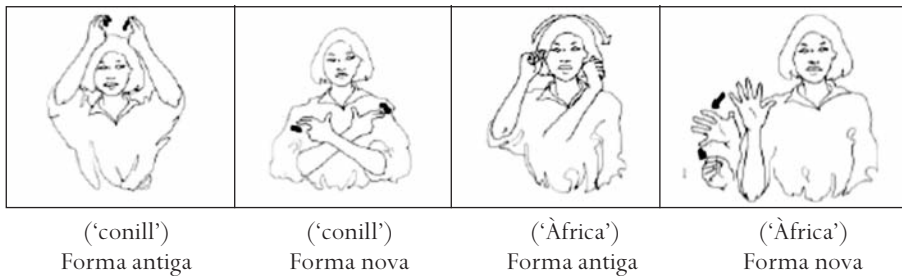

FIGURA 8. Variació lèxica en funció de l'edat a l'ASL⁸

La variació en els signes numèrics de l'1 al 20 en la NZSL també està sistemàticament condicionada per les característiques socials, especialment l'edat (McKee, McKee i Major, 2006). Com la variació sociolingüística en el projecte de l'Auslan abans esmentat, el projecte sobre la variació sociolingüística a la NZSL aprofità un corpus creat a partir de converses i entrevistes amb 138 persones sordes; la mostra està igualada pel que fa a la regió (Auckland, Palmerston North / Wellington i Christchurch), el gènere i l'edat. Tots els participants aprenueren la NZSL abans dels dotze anys, i

8. Imatge reproduïda de Ceil LUCAS, Robert BAYLEY, Ruth REED i Alyssa WULF (2001), «Lexical variation in African American and White signing», *American Speech*, núm. 76, p. 339-360.

la majoria d'ells, abans dels set. L'anàlisi multivariada d'aquestes dades revelà que l'edat tenia un efecte més fort en la variació del sistema numèric, seguida de la regió i el gènere. Pel que fa a la regió, els signants d'Auckland (el major centre urbà) són lleugerament més propensos a afavorir les variants menys comunes que els de Wellington i Christchurch, que són més propensos a afavorir els signes més estàndards que els usats en l'anglès signat d'Austràlia. En general, els homes són més propensos que les dones a afavorir les formes menys comunes, encara que el gènere és el factor amb menys incidència dels tres factors socials.

La variació en l'ús dels numerals revela un canvi diacrònic en la NZSL i un augment de l'estandardització d'aquest subconjunt del lèxic: tots els joves d'entre quinze i vint-i-nou anys produïren la mateixa forma per als numerals de l'1 al 20, excepte per als signes corresponents al 9, l'11, el 12 i el 19, que mostraren més variació. A banda d'aquestes excepcions, tots afavoriren els signes introduïts per l'anglès signat d'Austràlia. Els signants majors de trenta anys, i sobretot els majors de quaranta-cinc, mostraren més variació dins el grup (feien servir un conjunt de variants lèxiques més ampli), i reflectiren el fet que no estaven exposats al lèxic signat convencional de l'escola. Aquests resultats confirmen el fort impacte d'estandardització per haver introduït propostes de comunicació en l'educació per a sords el 1979.

Les formes distintives produïdes pels grups d'edat més joves i més grans demostren que els numerals de la NZSL (concretament, els nombres superiors a 5) han estat parcialment «relexicalitzats», la major part perquè les formes de l'anglès signat d'Austràlia (basats en els signes de l'Auslan) substituïren les variants més antigues. En certs nombres, com ara el 8, el canvi és total, ja que cap dels signants del grup d'edat més jove no fa servir les formes antigues d'aquest numeral, com es mostra a la figura 9 a A, C i D. En altres casos, les variants encara coexisteixen o, en alguns casos, s'està produint un canvi cap a la forma estàndard.

FIGURA 9. Variació en funció de l'edat en la NZSL del número 8⁹

9. Imatge reproduïda de David MCKEE, Rachel MCKEE i George MAJOR (2008), «Sociolinguistics variation in NZSL numerals», a Ronice M. de QUADROS (ed.), *Sign languages: Spinning and unraveling the past, present and future—forty five papers and three posters from the Ninth Theoretical Issues in Sign Language Research Conference, Florianópolis, Brazil, december 2006*, Petrópolis (RJ, Brasil), Arara Azul, p. 296-313.

4.3. Gènere i sexualitat

Encara que els informes semblen indicar que una petita quantitat de variants lèxiques de l'Auslan poden ser emprades de manera diferent pels homes i les dones (per exemple, els signes diferents HELLO ('hola') o HI ('ei'), descrits a Johnston i Schembri, 2007), no hi ha encara cap estudi que demostrï que la variació lèxica sistemàtica és deguda al gènere en la varietat de la BANZSL. No obstant això, alguns estudis suggereixen que el gènere pot influir en la variació lèxica de l'ASL. Lucas, Bayley i Valli (2001) afirmen que només 8 dels 34 estímuls que estudiaren no mostraren variants úniques per a homes o dones, basant-se en descobriments anteriors de Mansfield (1993).

La variació lèxica molt significativa basada en el gènere ha estat objecte d'estudi en la llengua de signes irlandesa (ISL) (Le Master i Dwyer, 1991; Leeson i Grehan, 2004). Durant més d'un segle, la comunitat sorda irlandesa ha mantingut vocabularis diferents relacionats amb les diferents tradicions de l'ús de la llengua de signes en les residències masculines o femenines de les escoles per a sords de Dublín: St. Mary's School, per a noies sordes, i St. Joseph's School, per a nois sords. Fent servir un conjunt de 153 estímuls, Le Master i Dwyer (1991) descobriren que 106 dels estímuls eren diferents (al voltant del 63 % estaven relacionats d'alguna manera). La configuració de la mà, la ubicació i el moviment per al signe GREEN ('verd'), per exemple, eren diferents entre homes i dones, mentre que els signes APPLE ('poma') i DAUGHTER ('filla') tenien la mateixa configuració de la mà (vegeu la figura 10). Tot i que aquestes diferències lèxiques segons el gènere s'han reduït en la ISL actual, Leeson i Grehan (2004) suggereixen que continuen existint.

FIGURA 10. Exemples de variació lèxica en la ISL en funció del gènere¹⁰

10. Imatge reproduïda de Barbara LE MASTER, a <http://www.csulb.edu/~lemaster/irish.html>.

Mulrooney (2002) va documentar diferències segons el gènere en l'ús de la dactilologia de l'ASL a partir d'un conjunt de dades de 1.327 signes amb dactilologia recollits d'entrevistes amb vuit signants. Trobà indicis en aquest conjunt de dades que indicaven que els homes solien produir més formes no canòniques (per exemple, dactilologia fora de l'àrea ipsilateral comuna prop de l'esquena i/o amb la supressió d'algunes lletres manuals) que no pas les dones.

També s'ha documentat que hi ha altres aspectes de l'ús de la llengua que varien segons el gènere. Wulf (1998) afirmà, basant-se en una mostra de deu signants nadius o quasinadius, que els homes del seu conjunt de dades demostraven sistemàticament una diferència en el límit inferior de l'espai per a signar, ja que els homes finalitzaven els signes en un espai més baix que les dones. Coates i Sutton-Spence (2001) demostraren que les dones signants de la BSL feien servir diferents estils d'interacció en la conversa respecte dels homes. En el seu conjunt de dades, les dones sordes tendien a establir un ús de la paraula basat en la col·laboració, en el qual es podien produir simultàniament múltiples converses, mentre que els signants normalment prenién el control de la paraula d'un en un i feien servir menys estratègies per a reprendre la conversa.

Els estudis de Rudner i Butowsky (1981) i Kleinfeld i Warner (1997) compararen el coneixement dels signants americans gais i heterossexuals dels signes de l'ASL relacionats amb la sexualitat i l'estil de vida gai. Ambdós estudis denotaren percepcions diferents de variants distintes dels signes LESBIAN ('lesbiana') i GAY ('gai'), en què els heterossexuals i els gais diferien en l'ús dels signes i en les valoracions sobre els signes relacionats amb la sexualitat més usats. Kleinfeld i Warner descobriren, per exemple, que el préstec GAY en dactilologia semblava més acceptat entre els signants gais i lesbianes, i que aquest ús s'estava estenent arreu dels EUA.

4.4. Ètnia i religió

La recerca ha demostrat l'existència d'una varietat afroamericana diferent de l'ASL (per exemple, Aramburo, 1989; Lucas, Bayley, Reed i Wulf, 2001). De la mateixa manera que en el cas de les diferències segons el gènere en la ISL, l'aparició d'aquesta variació lèxica reflecteix el context històric de l'educació per a sords d'Amèrica, ja que establiren escoles específiques per a nens afroamericans sords en alguns estats del sud durant el període de segregació en els segles XIX i XX. L'estudi sobre la variació lèxica de Croneberg abans esmentat, per exemple, identificà diferències lèxiques considerables entre els sig-

nes dels signants blancs i negres que vivien en la mateixa ciutat de Carolina del Nord. El treball d'Aramburo (1989) demostrà que els signants de l'ASL afroamericans tenien variants lèxiques úniques, com ara FLIRT ('flirtejar'), SCHOOL ('escola') (vegeu la figura 11) i BOSS ('cap'). Una altra prova que corrobora la variació lèxica es trobà en un estudi de Ceil Lucas i els seus col·legues sobre la variació sociolingüística: de vint-i-quatre estímuls, només sis no tenien una variant afroamericana única.

SCHOOL ('escola') en l'ASL:
variant blanca (esquerra), variant afroamericana (dreta)

FIGURA 11. Exemple de la variació lèxica en funció de l'ètnia en l'ASL¹¹

Generalment, no hi ha distincions clarament identificables en la llengua de signes usada per diversos grups ètnics del Regne Unit i Austràlia, en part perquè l'educació dels nens sords en aquests països mai no ha estat, almenys en la major part, segregada per l'ètnia. Molta gent sorda del Regne Unit procedeix d'ètnies minoritàries, però estan formant grups socials que combinen la seva identitat sorda i ètnica (per exemple, grups socials formats per gent sorda d'origen sud-asiàtic a Londres), i, per tant, podem esperar que s'estiguin desenvolupant algunes variacions sociolingüístiques que reflecteixin aquestes identitats, però això encara no ha estat objecte d'estudi. Aquest és el cas de la Jewish Deaf Association (Associació de sords jueus), per exemple, ja que moltes de les persones que en formen part estudiaren en una escola per a sords jueus que existí a Londres del 1866 al 1965 (Jackson, 1990; Weinberg,

11. Imatge reproduïda de Clayton VALL i Ceil LUCAS (2000).

1992). El 2003 es publicà un llibre de signes de la BSL usats per a representar elements del judaisme (Jewish Deaf Association, 2003).

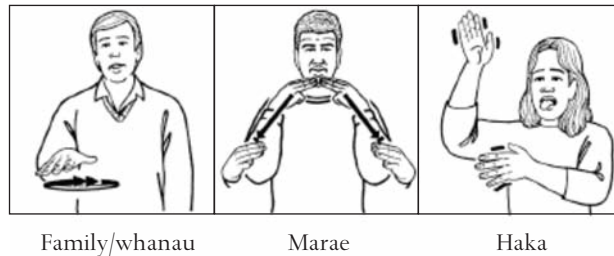

FIGURA 12. Exemples de signes maoris en la NZSL¹²

S'han portat a terme més treballs sobre aquest tema en la NZSL. La NZSL existeix juntament amb la llengua dominant anglesa i la maori, la llengua parlada pels indígenes de Nova Zelanda. No hi ha cap prova empírica que demostrï que l'ús de la NZSL per part dels signants maoris variï sistemàticament dels sords que no són maoris, que ocupen considerablement les xarxes socials i els dominis d'ús de la NZSL. Es podria esperar, però, que el lèxic de la NZSL reflectís algun grau de contacte amb el maori parlat, encara que sigui obligat per la diferència de modalitat i per l'estatus de minoritat d'ambdues llengües en la societat. El contacte entre els parlants oients de maori i la comunitat maori sorda al llarg de l'última dècada ha portat a la invenció de signes i traduccions de conceptes maoris que estan en procés d'esdevenir «préstecs» en la NZSL, usats tant per a finalitats referencials com per a construir una identitat ètnica sorda maori. Aquests préstecs (localment anomenats *signes maoris*; vegeu la figura 12), com ara WHANAU ('família escampada'), MARAE ('punt de trobada') i HAKA (una dansa maori), es construeixen seguint diversos processos: extensió semàntica dels signes de la NZSL existents per equivalents maoris vocalitzats (per exemple, WHANAU, que s'usa freqüentment en el signe de la BANZSL que significa 'família'), traduccions de préstecs de les formes lèxiques del maori i invenció de neologismes (per exemple, MARAE i HAKA) (McKee *et al.*, 2007).

Com passà a Nova Zelanda, a la Gran Bretanya i a Austràlia també es fundaren escoles catòliques per a nens sords, per una banda, i per a nenes sordes, per l'altra. Totes

12. Imatge reproduïda de Rachel MCKEE, David MCKEE, Kirsten SMILER i Karen POINTON (2007), «Maori signs: The construction of indigenous deaf identity in New Zealand Sign Language», a David QUINTO-POZOS (ed.), *Sign languages in contact*, vol. 13, Washington (DC), Gallaudet University Press.

aquestes institucions feren servir la ISL com a llengua vehicular fins als anys cinquanta. Com a resultat, una generació de signants grans en algunes regions del Regne Unit i Austràlia fan servir alguns signes de la ISL i l'alfabet manual irlandès, sobretot quan estan acompanyats de persones que reberen la mateixa educació. Uns quants signes de la ISL s'han incorporat a les varietats regionals de la BSL, per exemple, READY ('a punt'), GREEN ('verd'); i de l'Auslan, per exemple, HOME ('casa'), COUSIN ('cosí') (Brennan, 1992; Johnston i Schembri, 2007).

5. Variació gramatical

S'ha fet una mica de recerca sobre la variació morfosintàctica en les varietats de l'ASL i la BANZSL, i encara no s'han fet estudis empírics que demostrin si hi ha diferències sistemàtiques entre signants individuals segons el gènere, l'edat, la classe social o la regió (tot i que sovint s'han documentat diferències en les habilitats gramaticals dels signants nadius i no nadius; per exemple, Boudreault i Mayberry, 2006). En molts casos, per exemple, els signants varien en l'elecció i la combinació d'estructures morfològiques, sintàctiques i discursives que es descriuen en aquest article. Schembri (2001) demostrà, per exemple, que els signants nadius de l'Auslan variaven en l'ús de la configuració manual classificatòria per a representar el moviment d'humans i vehicles. En aquest conjunt de dades, tant la configuració manual 2 al revés com la configuració manual 2 del dret es poden fer servir per a representar una persona en moviment, i la configuració manual B amb el palmell orientat cap al costat o cap avall pot representar els vehicles. Schembri *et al.* (2002) i Johnston (2001) examinaren parelles de nom-verb de l'Auslan i descobriren que no tots els signants feien servir el mateix conjunt de diferències subtils en el moviment o altres característiques usades de vegades per a distingir signes que fan referència a objectes concrets dels que s'usen per a indicar accions. De manera similar, Johnston i Schembri (2007) descriuen que els signants de l'Auslan compten amb dues estratègies principals per signar frases amb verbs per indicar acord o senyalar. En primer lloc, feren servir l'ordre SVO (subjecte, verb, objecte) de signes per a representar els papers d'actor envers pacient (per exemple, MOTHER ASK FATHER *Mother asks father* 'La mare pregunta al pare'). En cas contrari, expressarien aquesta informació amb modificacions espacials del signe verbal, fent servir ordres diferents de SVO (per exemple, MOTHER+1lf FATHER+rt 1f+ASK+rt *Mother asks father*). Els factors lingüístics, estilístics i socials que influencien aquests tipus d'eleccions encara no han estat objecte d'estudi.

Com a part de la variació sociolingüística de projectes sobre l'ASL i l'Auslan que s'han descrit anteriorment, la variació en les frases nominals de subjecte s'ha investigat en la narració (Schembri i Johnston, 2006). Com altres llengües de signes, tant l'ASL com l'Auslan mostren una variació significativa en l'expressió del subjecte. L'estudi de l'ASL està basat en un conjunt de dades de 429 oracions que només contenien verbs plens, mentre que l'estudi de l'Auslan feia servir un corpus més extens, de 976 oracions. Ambdós conjunts de dades es recolliren de narracions espontànies de dinou signants sords de l'ASL i vint de l'Auslan. Els resultats generals eren sorprenentment similars. Schembri i Johnston descobriren que almenys dos terços (63 %) de les oracions no tenien una frase nominal de subjecte clar, dada gairebé idèntica a les xifres de l'ASL (65 %). Els factors que condicionen un augment en la tendència a ometre el subjecte tant en l'Auslan com en l'ASL incloïen: l'ús d'un subjecte que identificava un referent que era el mateix que en l'oració que el precedia immediatament, el subjecte sense referent de primera persona (els raonaments en primera persona afavoreixen clarament la supressió del subjecte clar), el canvi de rols i una certa influència de l'anglès en l'oració (l'anglès no és una llengua en què es pugui ometre el subjecte, com passa en l'Auslan o l'ASL). Aquests factors lingüístics són similars als que s'han presentat en treballs d'altres llengües en les quals s'omet el subjecte com ara l'espanyol (per exemple, Bayley i Pease Alvarez, 1997) o Bilama (Meyerhoff, 2000). A més a més, l'estudi sobre l'ASL descobrí que els factors socials tenien una funció en l'expressió del subjecte variable. En concret, es constatà que les dones i els signants més grans (és a dir, de més de cinquanta-cinc anys) afavorien el subjecte explícit, mentre que els homes i els signants més joves (és a dir, de quinze a cinquanta-quatre anys) no ho feien. Podria ser que les dones i els signants més grans articulessin més pronoms que els homes i els signants més joves perquè perceben l'ús de les estructures més semblants a l'anglès com una varietat de prestigi de la comunicació de signes (de fet, aquest patró de variació de gènere és una característica de moltes llengües parlades; vegeu Labov, 1990). No obstant això, a diferència de l'ASL, l'anàlisi multivariada de les dades de l'Auslan suggerien que els factors socials com l'edat o el gènere del signant no eren rellevants.

6. Registre i variació estilística

Hi ha estudis que han investigat la variació del discurs. Collins i Petronio (1998), per exemple, investigaren l'ús de l'ASL per a individus sords i cecs, mentre que Mesch

(2000) portà a terme estudis similars amb la llengua de signes sueca. Segons l'estudi de l'ASL, les preguntes amb respostes «sí o no» no s'expressaven a través del canal gestual no manual (per exemple, una pujada de celles), que utilitzen els signants vidents; sinó que se servien exclusivament del canal manual: amb un moviment addicional dels signes cap a fora, en una oració interrogativa, o l'addició d'un signe per al signe d'interrogació.

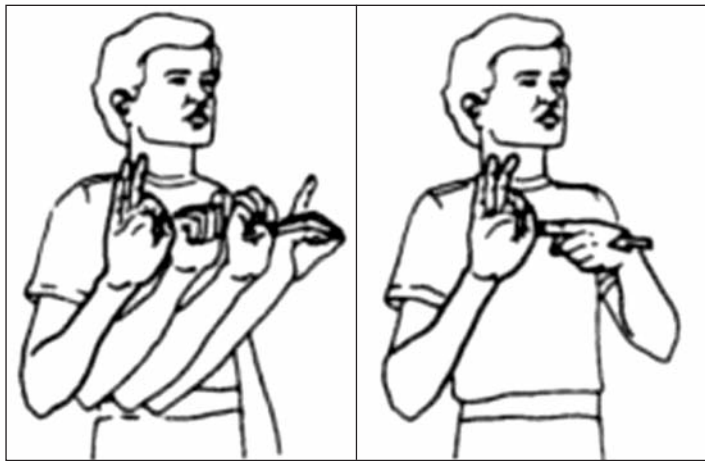
El treball de June Zimmer (1989) sobre l'ASL constitueix un dels pocs estudis sobre la variació estilística de la llengua de signes. Fins que no s'emprenguin més estudis, no es poden treure conclusions fermes sobre quina variació del registre és semblant a l'ASL, o a cap llengua de signes, segons aquest estudi; però podem resumir els descobriments de Zimmer perquè suggereixen temes per a futures recerques sobre aquesta qüestió.

A l'estudi de Zimmer (1989), les dades d'anàlisi procedien de tres cintes de vídeo d'un signant sord d'ASL nadiu (1) que donava una classe sobre lingüística, (2) presentava una ponència a una audiència reduïda, i (3) feia una entrevista televisiva. Els tres textos són, d'alguna manera, d'estil formal perquè tots estan planejats i no són espontanis, i tots tenien una audiència. No obstant això, el grau de formalitat en cada un sembla ser diferent. Zimmer (1989) descobrí que la classe era particularment diferent de la ponència i de l'entrevista, en tots els àmbits d'organització estructural. Una inspecció més acurada també revelà que algunes parts de cada text eren diferents de les altres parts, fet que ella anomenà *variació del registre intratextual*.

S'observaren també certes diferències fonològiques entre els textos. Per exemple, l'espai d'articulació semblava molt més gran en la classe, amb signes articulats per sobre el cap, al mig del pit i als costats de les espatlles (això simplement reflecteix l'ús dels signes «alts» en comptes d'una diferència fonològica real, vegeu Crasborn, 2001). Els signes a la classe semblaven ser més llargs. Els canvis de rols implicaven canvis en tot el tors o moviments laterals per un pas o dos en la conferència, mentre que a la ponència i a la entrevista només hi havia moviments de cap. El canvi de mans (on es fa servir la mà no dominant en comptes de la mà dominant) es feia servir en els tres textos, a vegades amb pronoms, però s'usava amb més freqüència a la classe. Hi havia menys assimilació de la configuració de la mà per als signes dels pronoms en la classe (per exemple, menys canvis en la configuració de la mà per a PRO-1 des de la configuració 1 a la B). Per últim, hi havia menys perseveració i anticipació a la classe (és a dir, hi havia menys instàncies en les quals la mà no dominant en signes bimanuals apareixia abans que el signe comencés, o romania en l'espai d'articulació un cop el signe havia finalitzat).

Pel que fa al lèxic i a les diferències morfològiques de les tres situacions, Zimmer (1989) observà que alguns signes col·loquials de l'ASL, com ara WHAT-FOR ('brega') i PEA-BRAIN ('cap boig'), apareixien en la ponència i en fragments d'estil directe de la classe, però no es donaven en cap altre cas. També observà que les conjuncions com ara AND ('i') i THEN ('llavors') es feien servir més a la classe. La duplicació exagerada de signes per a indicar que alguna acció era difícil o molt llarga es donava més a la classe, però s'indicaven significats similars a través de trets no manuals, com ara mirar guenyó o intensificar les «ee», en xerrades informals.

S'observaren moltes diferències en les característiques sintàctiques i discursives. Per exemple, s'usaven molt les estructures de frases inacabades a classe, excepte en els altres dos textos. La tematització era més freqüent en la conversa informal que en la de classe. Els marcadors discursius apareixien més sovint a classe, així com l'ús del signe NOW ('ara') però no amb valor temporal, sinó per a segmentar la conferència en parts més petites. Per últim, només a la conferència s'assenyalava amb la mà no dominant una paraula signada amb dactilologia a sobre la mà dominant (per exemple, D-E-A-F ('sord'), A-T-T-I-T-U-D-E ('actitud')).

D-E-A-F & ('sord') lletrejat i signat

FIGURA 13. Assenyalar el signe amb dactilologia¹³

13. Imatge reproduïda de June ZIMMER (1989), «Toward a description of register variation in American Sign Language», a Ceil LUCAS (ed.), *The sociolinguistics of the deaf community*, San Diego (CA), Academic Press.

La variació intratextual que més es donà a la classe fou l'ús de tres tipus de registres. El cos de la classe tenia un estil formal, però l'estil directe intercalat tenia trets d'un estil més informal. Alguns exemples específics tenien un estil metafòric i poètic que acostuma a relacionar-se amb el teatre i la poesia signats. El signant representava els investigadors oients com un vehicle, per exemple, els investigadors sords com un vaixell, i després produïa una construcció de signes simultanis amb dos verbs descriptius que donaven a entendre que es movien junts.

7. Conclusions

En aquest capítol hem explorat algunes de les investigacions fetes en les últimes dècades sobre la variació sociolingüística en les comunitats sordes, amb una atenció especial a l'ASL, la BSL, l'Auslan i la NZSL. Hem vist com, només en les comunitats de llengües parlades, la variació no sempre és aleatòria, però que està condicionada per factors lingüístics, socials i estilístics. Tot i que els nostres coneixements han augmentat significativament en l'última dècada, Lucas i Bayley (en premsa) ens han mostrat que queda molt per fer. Els principals estudis sociolingüístics sobre l'ASL, l'Auslan i la NZSL han cobert diferents regions de cada país, però no han examinat cap comunitat sorda d'una regió concreta amb la mateixa exhaustivitat que els estudis sociolingüístics de les llengües parlades acostumen a tenir. A més a més, moltes regions no estan incloses en aquests estudis (per exemple, no es visitaren indrets no urbans d'Austràlia). Cal investigar altres variables sociolingüístiques, com ara l'ús de gesticulacions amb la boca, la vocalització i la dactilologia, i cal explorar més exhaustivament els factors estilístics. La influència de les comunitats immigrants i l'impacte dels aprenents tardans i dels usuaris de la llengua de signes com a segona llengua també és important. Si intentem donar resposta a aquestes incògnites, augmentarem el coneixement sobre la sociolingüística de les llengües de signes, així com la comprensió de la variació lingüística en general.

8. Referències bibliogràfiques

- APURADO, Yvette; ROMMEL L., Agravante (2006). «The phonology and regional variation of Filipino Sign Language: Considerations for language policy». A: *Ninth Phillipine Linguistics Congress*. Universitat de Filipines.
- ARAMBURO, Anthony (1989) «Sociolinguistic aspects of the Black Deaf community». A: LUCAS, Ceil (ed.). *The sociolinguistics of the deaf community*. San Diego, Califòrnia: Academic Press, p. 103-121.

- BAILEY, Guy (2002) «Real and apparent time». A: CHAMBERS, J. K.; TRUDGILL, Peter; SCHILLING-ESTES, Natalie (ed.). *The handbook of language variation and change*. Oxford: Blackwell, p. 312-332.
- BAKER-SHENK, Charlotte; COKELY, Dennis (1980). *American Sign Language: A teacher's resource text on grammar and culture*. Washington (DC): Gallaudet University Press.
- BATTISON, Robin (1974). «Phonological deletion in American Sign Language». *Sign Language Studies*, núm. 5, p. 1-19.
- BAYLEY, Robert; PEASE-ALVAREZ, Lucinda (1997). «Null pronoun variation in Mexican-descent children's narrative discourse». *Language variation and change*, núm. 9, p. 349-371.
- BAYLEY, Robert; LUCAS, Ceil; ROSE, Mary (2000). «Variation in American Sign Language: The case of DEAF». *Journal of Sociolinguistics*, núm. 4, p. 81-107.
- BOUDREAU, Patrick; MAYBERRY, Rachel (2006). «Grammatical processing in American Sign Language: Age of first language acquisition effects in relation to syntactic structure». *Language and Cognitive Processes*, núm. 21, p. 608-635.
- BRENNAN, Mary (1992). «The visual world of BSL: an introduction». A: BRIEN, David (ed.). *Dictionary of British Sign Language/English*. London: Faber & Faber, p. 1-133.
- BRENTARI, Diane (1998). *Aprosodic model of sign language phonology*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- BRIEN, David (ed.) (1992). *Dictionary of British Sign Language/English*. London: Faber & Faber.
- CAMPOS DE ABREU, Antonio (1994) «The deaf social life in Brazil». A: ERTING, C. [et al.] (ed.). *The Deaf Way*. Washington DC: Gallaudet University Press, p. 114-116.
- CHAMBERS, Jack K. (1995). *Sociolinguistic theory: Linguistic variation and its social significance*. Oxford: Blackwell.
- CHAMBERS, Jack K.; TRUDGILL, Peter; SCHILLING-ESTES, Natalie (2002). *The handbook of language variation and change*. Oxford: Blackwell.
- COATES, Jennifer; SUTTON-SPENCE, Rachel (2001). «Turn-taking patterns in Deaf conversation». *Journal of Sociolinguistics*, núm. 5, p. 507-529.
- CRASBORN, Onno (2001). *Phonetic implementation of phonological categories in sign language of The Netherlands*. LOT.
- DEUCHAR, Margaret (1981). «Variation in British Sign Language». A: WOLL, Bencie; KYLE, James; DEUCHAR, Margaret (ed.). *Perspectives on British Sign Language and Deafness*. Londres: Croom Helm, p. 109-119.
- EDINBURGH & EAST OF SCOTLAND SOCIETY FOR THE DEAF (1985). *Seeing the Signs!* Edimburg: Edinburgh & East of Scotland Society for the Deaf.

- ELTON, Frances; SQUELCH, Linda (2008). *British Sign Language: London and South East regional signs*. Londres: Lexisigns.
- FRISHBERG, Nancy (1975). «Arbitrariness and iconicity: historical change in American sign language». *Language*, núm. 51, p. 696-719.
- HEINE, Bernd (2002). «On the role of context in grammaticalization». A: WISCHE, Ilse; DIEWALD, Gabriele (ed.). *New Reflections on Grammaticalization*. Amsterdam; Filadèlfia: Benjamins, p. 83-102.
- HOOPEs, Rob (1998). «A preliminary examination of pinky extension: Suggestions regarding its occurrence, constraints, and function». A: CEIL, Lucas (ed.). *Pinky extension and eye gaze: language use in deaf communities. (Sociolinguistics in Deaf Communities)*. Washington DC: Gallaudet University Press, p. 3-17.
- HOUSTON, Ann (1991). «A grammatical continuum for (ING)». A: TRUDGILL, Peter; CHAMBERS, Jack K. (ed.). *Dialects of English: Studies in grammatical variation*. Londres: Longman, p. 241-257.
- JACKSON, Peter (1990). *Britain's deaf heritage*. Haddington: Pentland Press.
- JEPSON, Jill (1991). «Urban and rural sign language in India». *Language in Society*, núm. 20, p. 37-57.
- JEWISH DEAF ASSOCIATION (2003). *Sign language in Judaism*. Londres: Jewish Deaf Association.
- JOHNSTON, Trevor; SCHEMBRI, Adam (2007). *Australian Sign Language (Auslan): An introduction to sign language linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- JOHNSTON, Trevor (2001). «Nouns and verbs in Auslan (Australian Sign Language): An open and shut case?». *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, núm. 6, p. 235-257.
- (2003). «BSL, Auslan and NZSL: Three signed languages or one?». A: BAKER, Anne; BOGAERDE, Beppie van den; CRASBORN, Onno (ed.). *Cross-Linguistic Perspectives in Sign Language Research, Selected papers from TISLR 2000*, Hamburg: Signum Verlag, p. 47-69.
- JOHNSTON, Trevor (ed.) (1998). *Signs of Australia: A new dictionary of Auslan*. Sidney: North Rocks Press.
- KELLY, Arlene B. (1991). «Fingerspelling use among the deaf senior citizens of Baltimore». A: WINSTON, Elizabeth A. (ed.). *Communication Forum 1991*. Washington DC: Gallaudet University School of Communication, p. 90-98.
- KENNEDY, Graeme; ARNOLD, Richard; DUGDALE, Pat; FAHEY, Shaun; Moskovitz, David (ed.) (1997). *A dictionary of New Zealand Sign Language*. Auckland: Auckland University Press i Bridget Williams Books.
- KLEINFELD, Mala S.; WARNER, Noni (1997). «Lexical variation in the deaf community relating to gay, lesbian, and bisexual signs». A: LIVIA, Anna; HALL, Kira (ed.). *Queerly phrased: Language, gender, and sexuality*. Nova York: Oxford University Press, p. 58-84.

- KYLE, Jim; ALLSOP, Lorna (1982). *Deaf people and the community*. Bristol: Universitat de Bristol, Centre for Deaf Studies.
- KYLE, Jim; WOLL, Bencie (1985). *Sign language: The study of deaf people and their language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LABOV, William (1990). «The intersection of sex and social class in the course of language change». *Language Variation and Change*, núm. 2, p. 205-254.
- LE MASTER, Barbara; DWYER, John P. (1991). «Knowing and using female and male signs in Dublin». *Sign Language Studies*, núm. 73, p. 361-369.
- LEESON, Lorraine; GREEHAN, Carmel (2004). «To the lexicon and beyond: The effect of gender on variation in Irish Sign Language». A: HERREWEGHE, Mieke van; VERMEERBERGEN, Miriam (ed.). *To the lexicon and beyond: Sociolinguistics in European Deaf Communities*. Washington DC: Gallaudet University Press, p. 39-73.
- LIDDELL, Scott K.; JOHNSON, Robert E. (1989). «American Sign Language: The phonological base». *Sign Language Studies*, núm. 64, p. 195-277.
- LUCAS, Ceil (1995) «Sociolinguistic variation in ASL: The case of DEAF». A: LUCAS, Ceil (ed.). *Sociolinguistics in Deaf communities*. Washington DC: Gallaudet University Press, p. 3-25.
- (2002). *Turn-taking, fingerspelling and contact*. Washington DC: Gallaudet University Press.
- LUCAS, Ceil (ed.) (1989). *The sociolinguistics of the deaf community*. San Diego, Califòrnia: Academic Press.
- (1998). *Pinky extension and eye gaze: Language use in Deaf communities*. Washington DC: Gallaudet University Press.
- (2001). *The sociolinguistics of sign languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (2006). «Multilingualism and sign languages: From the great plains to Australia». Vol. 12: *Sociolinguistics in deaf communities*. Washington DC: Gallaudet University Press.
- LUCAS, Ceil; VALLI, Clayton (1992). *Language contact in the American deaf community*. San Diego: Academic Press.
- LUCAS, Ceil; BAYLEY, Robert ([en premsa]). «Variation in American Sign Language». A: BRENTARI, Diane (ed.). *Sign Languages*. Cambridge: Cambridge University Press. [En premsa].
- LUCAS, Ceil; BAYLEY, Robert; VALLI, Clayton (2001). *Sociolinguistic variation in American Sign Language*. Washington DC: Gallaudet University Press.
- LUCAS, Ceil; BAYLEY, Robert; REED, Ruth; WULF, Alyssa (2001). «Lexical variation in African American and white signing». *American Speech*, núm. 76, p. 339-360.
- LUCAS, Ceil; BAYLEY, Robert; ROSE, Mary; WULF, Alyssa (2002). «Location variation in American Sign Language». *Sign Language Studies*, núm. 2, p. 407-440.

- MANSFIELD, Doris (1993). «Gender differences in ASL: A sociolinguistic study of sign choices by deaf native signers». A: WINSTON, Elizabeth (ed.). *Communication Forum*. Washington DC: Gallaudet University Press, p. 86-98.
- MCKEE, David, MCKEE, Rachel; MAJOR, George (2006). «Sociolinguistic variation in New Zealand Sign Language numerals». A: *Ninth International Conference on Theoretical issues in Sign Language Research*. Florianópolis, Brasil.
- (2008). «Sociolinguistic variation in NZSL numerals». A: QUADROS, Ronice M. de (ed.). *Sign languages: Spinning and unraveling the past, present and future—forty five papers and three posters from the Ninth Theoretical Issues in Sign Language Research Conference, Florianopolis, Brazil, december 2006*. Petrópolis (RJ, Brasil): Arara Azul, p. 296-313.
- MCKEE, Rachel (2007). «Hand to Mouth: The role of mouthing in New Zealand Sign Language». A: *Australian Sign Language Interpreters Association National Conference*. Sydney: Universitat Macquaire.
- MCKEE, Rachel; MCKEE, David; SMILER, Kirsten; POINTON, Karen (2007). «Maori Signs: the construction of indigenous Deaf identity in New Zealand Sign Language». A: QUINTO-POZOS, David (ed.). *Sign Languages in Contact*. Washington DC: Gallaudet University Press.
- MEIR, Irit; PADDEN, Carol; ARONOFF, Mark; SANDIER, Wendy (2007). «Body as subject». *Journal of Linguistics*, núm. A3, p. 531-563.
- MEYERHOFF, Miriam (2000). *Constraints on null subjects in Bislama (Vanuatu): Social and linguistic factors*. Canberra: Pacific Linguistics Publications.
- MOODY, Bill (1983). *Introduction a l'histoire et a la grammaire de la langue des signes entre les mains des sourds*. París: Ellipses.
- MULROONEY, Kirstin J. (2002). «Variation in ASL fingerspelling». A: LUCAS, Ceil (ed.). *Turn-taking, fingerspelling, and contact in signed languages*. Washington DC: Gallaudet University Press, p. 3-23.
- NYST, Victoria (2007). *A descriptive analysis of Adamorobe Sign Language (Ghana)*. Utrecht: LOT.
- PADDEN, Carol A.; GUNSAULS, Darline Clark (2003). «How the alphabet came to be used in a sign language». *Sign Language Studies*, núm. 4, p. 10-33.
- PAGLIUCA, William (ed.) (1994). *Perspectives on grammaticalization*. Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins.
- PATRICK, P; METZGER, Melanie (1996). «Sociolinguistic factors in sign language research». A: ARNOLD, J.; BLAKE, R.; DAVIDSON, B.; SCHWENTER, S.; SOLOMON, J. (ed.). *Sociolinguistic variation: Data, theory, and analysis*. Stanford: CSLI Publications, p. 229-242.

- PERM, Claire (ed.). (1992-1994). *Dictionary of Southern African signs for communicating with the deaf*. Human Science Research Council.
- RADUTSKY, E. (ed.) (1992). *Dizionario della lingua italiana dei segni*. Roma: Kappa.
- ROMAINE, Suzanne (2000). *Language in society: An introduction to sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- RUDNER, William A.; BUTOWSKY, Rochelle (1981). «Signs used in the deaf gay community». *Sign Language Studies*, núm. 30, p. 36-38.
- SCHEMBRI, Adam (2001). *Issues in the analysis of polycomponential verbs in Australian Sign Language (Auslan)*. Tesi doctoral. Universitat de Sydney.
- SCHEMBRI, Adam; JOHNSTON, Trevor (2006). «Sociolinguistic Variation in Australian Sign Language Project: Grammatical and lexical variation». A: *Ninth International Conference on Theoretical Issues in Sign Language Research*. Universitat Federal de Santa Catarina, Florianópolis, Brasil. [Del 6 al 9 de desembre de 2006].
- (2007). «Sociolinguistic variation in the use of fingerspelling in Australian Sign Language (Auslan): A pilot study». *Sign Language Studies*, núm. 7, p. 319-347.
- SCHEMBRI, A.; MCKEE, D.; MCKEE, R.; JOHNSTON, T.; GOSWELL, D.; PIVAC, S ([en premsa]). «Phonological variation and change in Australian and New Zealand Sign Languages: The location variable». *Language Variation and Change*, núm. 21 ([en premsa]).
- SCHEMBRI, Adam; WIGGLESWORTH, Gillian; JOHNSTON, Trevor; LEIGH, Gregory R.; ADAM, Robert; BARKER, Rosemary (2002). «Issues in development of the Test Battery for Auslan Morphology and Syntax Project». *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, núm. 7, p. 18-40.
- SCHERMER, Trude (2004). «Lexical variation in The Netherlands». A: HERREWEGHE, Mieke van; VERMEERBERGEN, Myriam (ed.). *To the lexicon and beyond: Sociolinguistics in European deaf communities*. Washington DC: Gallaudet University Press, p. 91-110.
- SCHILLING-ESTES, Natalie (2002). «Investigating stylistic variation». A: CHAMBERS, Jack K.; TRUDGILL, Peter; SCHILLING-ESTES, Natalie (ed.). *Handbook of Language Variation and Change*. Malden; Oxford: Blackwell, p. 375-401.
- SCHNEIDER, Edgar W. (2006). «English in North America». A: KACHRU, Braj B.; KACHRU, Yamuna; NELSON, Cecil L. (ed.). *The Handbook of World Englishes*. Malden, Oxford: Carlton: Blackwell, p. 58-73.
- SHROYER, Edgar; SHROYER, Susan (1984). *Signs across America: A look at regional differences in American Sign Language*. Washington DC: Gallaudet College Press.
- SKINNER, Robert Andrew (2007). «What counts? A typological and descriptive analysis of British Sign Language number variations». Birkbeck College, Universitat de Londres.

- STOKOE, William C.; CASTERLINE, Dorothy C.; CRONEBERG, Carl G. (1965). *A dictionary of American Sign Language on linguistic principles*. Washington DC: Gallaudet College Press.
- SUTTON-SPENCE, Rachel; WOLL, Bencie; ALLSOP, Lorna (1990). «Variation and recent change in fingerspelling in British Sign Language». *Language Variation and Change*, núm. 2, p. 313-330.
- TRUDGILL, Peter (1974). *The social differentiation of English in Norwich*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (2000). *Sociolinguistics: An introduction to language and society*. Londres: Penguin Books.
- VALL, Clayton; LUCAS, Ceil; MULROONEY, Kirstin J. (2005). *Linguistics of American Sign Language: A resource text for ASL users*. Washington DC: Gallaudet University Press.
- VAN HERREWEGHE, M.; VERMEERBERGEN, M. (ed.) (2004). *To the lexicon and beyond: Sociolinguistics in European deaf communities*. Washington DC: Gallaudet University Press.
- VANHECKE, Eline; WEERDT, Kristof de (2004). «Regional variation in Flemish Sign Language». A: VAN HERREWEGHE, Mieke; VERMEERBERGEN, Myriam (ed.). *To the lexicon and beyond: Sociolinguistics in European deaf communities*. Washington DC: Gallaudet University Press, p. 27-38.
- WARDAUGH, Ronald (1992). *An introduction to sociolinguistics*. Oxford: Blackwell.
- WEINBERG, Joan (1992). *The history of the Residential School for Jewish Deaf Children*. Londres: Reunion of the Jewish Deaf School Committee.
- WOLL, Bencie (1981). «Borrowing and change in BSL». A: *Linguistics Association of Great Britain Autumn Meeting*. Universitat de York.
- (1983). *Historical Change in British Sign Language*. Deaf Studies Unit, Universitat de Bristol. [Inèdit]
- (1987). «Historical and comparative aspects of BSL». A: KYLE, James G. (ed.). *Sign and school*. Clevedon, Regne Unit: Multilingual Matters, p. 12-34.
- (1994). «The influence of television on the deaf community in Britain». A: AHLGREN, Inger; BERGMAN, Brita; BRENNAN, Mary (ed.). *Perspectives on sign language usage: Papers from the Fifth International Symposium on Sign Language Research*. Durham, Regne Unit: International Sign Linguistics Association, p. 293-301.
- WOODWARD, James C. (1993). «The relationship of sign language varieties in India, Pakistan, and Nepal». *Sign Language Studies*, núm. 78, p. 15-22.
- WOODWARD, James C.; DE SANTIS, Susan (1977). «Two to one it happens: Dynamic phonology in two sign languages». *Sign Language Studies*, núm. 17, p. 329-346.
- WOODWARD, James C.; ERTING, Carol J.; OLIVER, Susanna (1976). «Facing and hand(l)ing variation in American Sign Language». *Sign Language Studies*, núm. 10, p. 43-52.

- WULF, Alyssa; DUDIS, Paul G.; BAYLEY, Robert; LUCAS, Ceil (2002). «Variable subject presence in American Sign Language narratives». *Sign Language Studies*, núm. 3, p. 54-76.
- ZESHAN, Ulrike (2000). *Sign Language in Indo-Pakistan: A description of a signed language*. Filadèlfia; Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- ZIMMER, June (1989). «Toward a description of register variation in American Sign Language». A: LUCAS, Ceil (ed.). *The Sociolinguistics of the deaf community*. San Diego, Califòrnia: Academic, p. 253-272.